

LA MODERNITAT HISTORIOGRÀFICA DE RAMON D'ABADAL I DE VINYALS. A PROPÒSIT D'UN TEXT INÈDIT

FRANCESC VILANOVA I VILA-ABADAL
Universitat Autònoma de Barcelona

RESUMEN: *La modernidad historiográfica de Ramon d'Abadal i de Vinyals. A propósito de un texto inédito*

El autor reconstruye la genealogía intelectual de un texto inédito de Ramón d'Abadal, uno de los historiadores más relevantes de la segunda mitad del siglo XX dentro del ámbito catalán y español. Aunque d'Abadal fue experto en la Alta Edad Media catalana, en este pequeño ensayo —al que dedicó mucho esfuerzo— se traza una historia de Cataluña en clave nacionalista. A través de los “momentos” cruciales que marcan el desarrollo histórico de Cataluña se desprenden las correspondientes “lecciones”

RESUM:

L'autor reconstrueix la genealogia intel·lectual d'un text inèdit de Ramon d'Abadal, un dels historiadors més rellevants de la segona mitat del segle XX en l'àmbit català i espanyol. Encara que d'Abadal va ser expert en l'Alta Edat Mitjana a Catalunya, en aquest petit assaig ell va traçar una història global de Catalunya en clau nacionalista. A través del “moments” crucials que marquen el desenvolupament històric de Catalunya es desprenen les corresponent lliçons.

SUMMARY: *Regarding an unknown text. The historiographical modernity of Ramon d'Abadal i Vinyals*

Francesc Vilanova reconstructs the intellectual genealogy of an unpublished text written by Ramon d'Abadal, one of the most outstanding catalan historians in Spain in the second half of the Catalan present century. Even though d'Abadal was an expert in the Early Middle Ages in Catalonia, in this article he traces a more general essay of History of Catalonia.

Mentre Ramon d'Abadal estava treballant en *Els primers comtes catalans*, per encàrrec de Jaume Vicens Vives i Frederic Rahola, va rebre la visita de Josep M. Blanc, el maig de 1957, qui li va proposar de dirigir “un llibre d'assaigs d'història”. Uns dies més tard, en una altra reunió, Jaume Vicens va acceptar de participar en aquesta obra. Darrera de Jaume Vicens, Ferran Soldevila es va afegir al projecte. A partir d'aquest equip, Josep M. Blanc proposava que Abadal “havia de prologar el con-junt, explicar-ne la finalitat, fer-hi les consideracions prèvies pertinents”, mentre que Vicens i Soldevila “havien d'assenyalar primer quines eren les hores crucials en la nostra història, després presentar-les, analitzar-les i valorar-les”.¹ El resultat final de la proposta va ser el llibre *Moments crucials de la història de Catalunya*, nascut amb més dificultats de les previstes, després de la mort de Jaume Vicens Vives l'any 1960.

A començament de gener de 1962, Ramon d'Abadal va començar a recollir material i notes per a redactar la introducció al llibre. En funció d'aquests

¹Ramon d'Abadal, “Introducció” a *Moments crucials de la història de Catalunya*, Barcelona, 1962, p. IX.

materials, Abadal va anar construint un pròleg on volia reflectir, sobre el paper, tots els dubtes i problemes que se li plantegen a un historiador conscient de la feina que fa; la imprevisió dels homes, principals subjectes de la història; la inexistència d'unes lleis mecàniques que explicarien els esdeveniments històrics; la dificultat d'analitzar el passat sense quedar mediatitzat pel present; etc.

Un dels primers arguments que plantejaria, i un dels que quedarien com a més destacat, era la defensa aferrissada de "les minories dirigents" com els autèntics motors del progrés de la història:

El progrés del món no es deu a les masses, a l'home comú, sinó a les grans individualitats, a les minories selectes dirigents. És l'home qui bufa la història, després el poble la fa. Les actuals democràcies dels pobles més cultes són una cosa molt fina, però també elles són impulsades i conduïdes per unes individualitats directores. El vertader historiador no pot deixar de prestar el màxim interès al motor propulsor, àdhuc per sobre la posterior marxa abassegadora del poble que rutlla sota l'impuls del moviment rebut.

I, al bufador de la història, podreu posar-li el nom que el seu temps comporti: geni, mestre, sant, rei, emperador, cabdill, estadista, secretari, president. Sabem que sovint es tractarà només d'un nom i que darrera seu, vertadera màquina propulsora, hi haurà un altre nom amagat o bé tot un equip. Tant se val. Sempre seran unes individualitats excepcionals i sempre llur obra tindrà el caràcter d'espectacle damunt la grisor de la vida popular. I quan el poble doni a la vegada el seu espectacle ho farà sempre mogut, incitat, per uns quants propulsors, per unes personalitats inspiradores.

La política, la direcció de la marxa evolutiva de la humanitat, és l'obra d'uns quants. D'aquests quants i de llur obra directiva vol saber la historiografia; sense que això suposi, ans ben al contrari, que es desinteressi de la pròpia marxa, en ella mateixa, de la humanitat.²

I recordarà, des de l'experiència d'haver viscut dues guerres mundials (la guerra civil espanyola, significativament, no era mencionada) que havien significat els conflictes bèl·lics pel progrés de la humanitat.

Un altre dels centres d'interès de Ramon d'Abadal (i relacionat, evidentment, amb tot el discurs anterior), serà la relació entre l'historiador i el patriotisme, "la pruija nacionalista", o les obsessions político-socials. Aquells historiadors vinculats a aquests elements "han fet derivar la historiografia, més o menys conscientment, per camins errats, bé de fantasia, bé d'exageració o, més cautament, pels de discriminacions i valoracions desequilibradores, sempre portats pel disseny de la propaganda". Després de repassar els clàssics llatins, citava molt breument el Romanticisme vuit-centista, i aterrava a Catalunya. El primer "exponent molt vistós d'historiografia propagandística" va ser Víctor Balaguer. A continuació, Ramon d'Abadal citava Antoni Rovira i Virgili i la seva *Història Nacional de Catalunya*, molt diferent a Víctor Balaguer, evidentment, però que pretenia fer "una obra de tesi nacionalista predeterminada a la moda del seu temps". Tot i això, "la seva obra és una bona *Història de Catalunya*, que revela en general un autor ben intel·ligent i traïx sovint l'aficionat".

² *Idem*, pp. XXI-XXII.

A la fi, Ramon d'Abadal es preguntava si aquells *Moments crucials de la història de Catalunya* tindrien alguna utilitat com a "instrument de reflexió", com a "llicions de la pròpia història".³ La resposta no era masa clara, o taxativa, però, acabava Abadal, si el llibre ajudava als catalans "a determinar en cada cas què és en la nostra història llast caduc o força encara viva i renovadora", només amb això ja hauria complert un gran servei.

La introducció a *Moments crucials...* s'acabava en aquest punt, almenys en termes editorials, però Ramon d'Abadal, a casa seva, continuava treballant en el pròleg. Concretament, es tractava d'afegir algunes observacions "com a un lector més d'ell [del llibre] que voldria extreure'n unes ensenyances i conclusions. Els tracta de punts de vista exclusivament personals que, més pel què diuen, poden importar pel servei que puguin fer de propulsors d'observacions de tercers, d'iniciadores de controvèrsia";⁴ d'aquesta manera començava *Les llicions de la història*, una "excursió" per la història de Catalunya que s'iniciaria amb la romanització i es clouria amb una molt ràpida reflexió sobre el catalanisme i la Segona República.

En la primera part de *Les llicions de la història*, Abadal analitzava el passat català des de l'època romana fins el regnat de Pere el Cerimoniós i la crisi del segle XIV, en base als materials que havia estat treballant des de feia més de trenta anys.

La crisi del segle XIV marcava, fins aquella data, els límits cronològics de l'Abadal historiador. En aquest punt, va traspasar aquesta frontera i es va endinsar en un terreny que, teòricament, no li pertocava a ell, un historiador el prestigi del qual es cimentava sobre l'Alta Edat Mitjana. Abadal iniciava l'anàlisi de la decadència catalana en la seva primera manifestació: la pesta negra de 1348. Els cicles epidèmics colpegen un país amb una "feblesa demogràfica" notable i l'arrossega a una crisi general. Prenent com a suport Pierre Vilar i el seu treball "Le déclin catalan du bas Moyen Âge. Hypothèses sur sa chronologie", un avançament de *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Abadal aniria avançant en la descripció dels efectes de la crisi i la situació del país en les dècades següents.

Què es podia dir del resultat més tangible del compromís de Casp, és a dir, dels Trastàmars? Ramon d'Abadal recollia la reflexió de Ferran Soldevila a *Moments crucials...*, però també acabava amb una conclusió de ressons molt contemporanis:

En aquestes condicions s'inaugurava a Catalunya el joc polític a tres taules: el poder monàrquic superior que tendeix a convertir-se en amo de l'Estat, en fer-ne base de la seva grandesa i glorificació; l'oligarquia dominant dels grans senyors i burgesos que volen reforçar la situació present contra l'autoritarisme, limitant la sobirania reial; el poble menut de pagesos, menestrals i bracers que desitgen reformar la societat en l'usdefruit de la riquesa.

Com l'oligarquia s'adjudicava, i no pas sense bona part de raó, el paper de mantenidora de les essències pàtries, resultava que els seus participants eren els que feien figura de patriotes catalans, enfront d'uns monarques de mentalitat

³ *Ídem*, p. XXXII.

⁴ Ramon d'Abadal, *Les llicions de la història*, "1ª part de la 1ª còpia", f. 37 (Arxiu Josep M. Font i Rius, AJMFR). El text comença al full 37 perquè és la continuació de l'original de la "Introducció" a *Moments crucials*.

forastera i idealitats estranyes i d'un poble de tendència revolucionària. En darrer extrem, els nostres passats benestants defugien per un costat les empreses forànies i de lluïment dels seus reis per a no haver-ne de pagar les despeses; i defensaven per altra banda llurs rendes i entrades aferrisadament contra els seus inferiors, ni que fos oblidant tota caritat i tota justícia.

Però per aquest camí (parlant amb llenguatge actual), el catalanisme quedava vinculat a uns interessos de classe, contraposant-se, per dalt, al corrent polític del món, i per baix a les ànsies populars de redempció i llibertat.

Aquest joc polític de les tres taules, joc nefast per a Catalunya, trobarà a casa nostra una reiteració massa sovintejada.

Canvi de dinastia i prolongació en el temps de la feblesa econòmica i els desequilibris socials són dos factors determinants, que explicaran la unió de Catalunya amb Castella des d'un principi de desigualtat absoluta.

La inhibició catalana (per manca de recursos i de força) es traduïria, a la llarga, en un canvi de les relacions entre els dos regnes. "Quan el poder d'Espanya decau, és quan els centres governants es donen compte, amb un despit cada vegada creixent, cada vegada més amarg, del contrast entre el Regne de Castella, suportant totes les càrregues del pes d'una grandessa decadent, i el Principat, esquivant-les darrera el privilegi de les seves Constitucions: ni diners, ni sang". En aquest punt d'equilibri, molt fràgil, apareix la figura del comte-duc d'Olivares, amb "un programa grandios": convertir el seu rei en el monarca de tota Espanya, segons la fórmula ja coneguda. Olivares, escrivia Ramon d'Abadal tot citant Soldevila, va voler dur a terme un programa que, en altres llocs d'Europa, o bé havia tingut èxit o estava a punt de tenir-lo. El resultat, però, fou desastrós: "El que a França, per exemple, podia fer-se, aquí no era tan fàcilment factible; era difícil convertir Espanya en un rebrot de França, tenia massa personalitat, massa pròpia i diversa personalitat". Va voler aplicar el programa per la força, de forma matussera, i el resultat és ja conegut: l'alçament dels segadors, la caiguda del comte-duc, el conflicte permanent. Abadal assenyalava com, tres segles més tards, els discursos polítics dels anys centrals del XVII tornaven a repetir-se, amb diferent lletra i diferent música (adaptades als temps), però amb la mateixa intenció i el mateix fons.

De tot plegat, Ramon d'Abadal en treia una nova lliçó de la història: "El que ens proposàvem aquí era extreure les possibles lliçons que poguéu donar-nos la historiografia, i en el cas present la lliçó és aquesta: que existeix un ressentiment contra els catalans l'origen del qual hem procurat resumir i que Soldevila explica millor i amb més detall dintre del llibre.⁵ Prescindir d'aquest fet i dels seus precedents, sempre que es tracti de formular una norma de futura conducta, fóra, no sols inhàbil, sinó contraproductiu, i això independentment de la raó o no raó que poguéu tenir el fet en els seus orígens i en la seva permanència".

La guerra dels Segadors va acabar sense uns vencedors i uns vençuts clars; "acabà en taules", escrivia Ramon d'Abadal. Durant unes dècades, després del fracàs dels projectes d'Olivares, els sectors dirigents catalans van intentar impulsar una política intervencionista a Espanya. Si l'opció independentista i francòfila no

⁵ Ramon d'Abadal es referia al capítol "La guerra dels Segadors" (pp. 219-242) de *Moments crucials de la història de Catalunya*.

havia donat resultat, ni tampoc havia triomfat el projecte unificador d'Olivares, potser calia provar una tercera via: l'intervencionisme espanyol. A parer de Ramon d'Abadal (citant Ferran Soldevila en les seves dues històries, la de Catalunya i la d'Espanya), aquesta serà la política dominant fins la guerra de Successió. Anant més lluny, qualificarà com a "veritable acció intervencionista" aquella que van dur a terme els catalans en el marc de la guerra entaulada entre Borbons i Habsburgs per la successió al tron espanyol; és a dir, es tractaria d'un intervencionisme polític, més que no pas econòmic que, assenyalava Abadal, té els seus paral·lelismes i els seus punts de contacte amb les guerres carlines (sempre que s'interpretin en clau de disputa dinàstica i "nacionalista", com feia Ramon d'Abadal) del segle XIX.

A partir d'aquí, s'entrava en un altre tema historiogràficament delicat: el Decret de Nova Planta, la seva aplicació i els resultats. Sobre el que va significar el segle XVIII, marcat per un nou context espanyol, Ramon d'Abadal coincidia plenament amb Jaume Vicens: el Decret de Nova Planta havia representat la liquidació de traves feudals i havia impulsat la modernització econòmica del país. El cost global hauria estat la «desnacionalització, [el] provincianisme, és a dir, [la] pèrdua de catalanitat, de personalitat pròpia distintiva», però Abadal matisava aquesta afirmació en el sentit que la "desnacionalització" no era producte directe del Decret de Nova Planta, no era l'objectiu principal d'aquest, sinó que la "mala voluntat" de les noves autoritats respecte allò que Abadal anomenava «l'obra espiritual de desnacionalització crec que hem de buscar-la en un article aparentment una mica marginal del Decret de Nova Planta: l'article 54.

En l'àmbit econòmic, després d'assenyalar l'embranchida del comerç català, la introducció de la llibertat de comerç amb Amèrica, etc., Ramon d'Abadal comentava els aspectes negatius que va provocar aquest creixement, això sí amb una advertència final molt important: "Repeteixo que no judico, procuro només interpretar fets de cara i a la recerca de la veritat. No crec que l'amagar les coses, el tancar els ulls per a no veure-les, ajudi a resoldre-les".

Molt més important, des de la seva òptica, era analitzar l'aparició de la Renaixença literària. Aquesta importància venia determinada per una aparent contradicció: "L'interès especial que presenta encara avui el contrast entre l'apagament voluntari català, la immersió dels catalans en el més eixorc provincialisme, i l'eclosió de la Renaixença. Quan avui es parla de miracles econòmics en el món europeu, és bo recordar el miracle espiritual que representa que d'una soca eixuta com la Catalunya del segle XVIII pogués ressorgir-ne la brotada de la llengua i la floració d'una cultura". Per analitzar aquest aspecte, Ramon d'Abadal va recórrer a una autoritat en la matèria i amic de la seva màxima confiança: Jordi Rubió i Balaguer i la seva *Història de la literatura catalana*. Com en els episodis anteriors, i més encara en aquest, que tocava de ple una qüestió força complexa com la llengua, Abadal assenyalava la lliçó que els contemporanis havien d'aprendre: "Convé molt que els catalans i tots els espanyols meditin en aquest fet natural de la història de Catalunya i de la història d'Espanya i es demanin, amb serenitat i el cor a la mà, si és millor tornar a repetir el procés anticatalà del segle XVIII en ares d'una forçada, ni que fos benèvola, conformitat a un estèril uniformisme, o bé seguir, propulsar, els esplets naturals d'una cultura,

que al capdavant no ha de fer més que enriquir, de bracet amb la castellana, el tresor comú d'una superior integració cultural espanyola”.

I de la Renaixença literària anàvem a parar a la política, als orígens del catalanisme. Per analitzar aquest període, Ramon d'Abadal va buscar el suport de Jesús Pabón i el seu *Cambó*, a partir del capítol “Orígenes del catalanismo político”. L'anàlisi començava amb una ràpida visió de les polèmiques proteccionistes entre els industrials catalans i els governs espanyols i, després, entrava a explicar “els corrents polítics dels temps que concorregueren a nodrir el catalanisme”. En aquest punt, Abadal assenyalava la coincidència de dretes i esquerres “en un ideal comú. Això no té més explicació que la força interna, la profunda realitat que pels catalans representava la seva resurrecció espiritual com a poble”.

La panoràmica s'obria amb el federalisme i Valentí Almirall, qui acabaria fracassant degut al seu extremisme. Continuava amb els carlins i el seu pes en el món rural. Descartada la via federalista per massa radical, almenys en el tombant de segle, l'immobilisme carlí també va començar una evolució que el portaria a la seva pràctica extinció:

[...] amb la implantació de la pau per la Restauració, les coses [per als carlins] havien de canviar. Els propietaris, lligats a la terra per la institució de l'hereu, en lloc de retenir-los com a «concos», començaren a trametre a la capital els fills esters que més es distingiren pel seu valer, a fi d'obrir-los un camí en la vida. I gran nombre d'aquests fills esters, arribats a la capital, enduts per la novetat, s'encarrilaren per les vies catalanistes. És sabut com moltes de les figures que havien de surar en el camp del catalanisme polític, pertanyien a aquest gremi de fadristeris rurals, i molts d'ells procedien de famílies de tradició carlina. Quan aquests fradristeris retornaven a visitar els seus pares o els seus germans a la casa pairal, hi portaren la llavor catalanista collida a Barcelona i així els propietaris carlins anaren nodrint a pagès el nou moviment polític i el carlisme rural s'anà transformant en catalanisme. Aquesta mecànica perdurà almenys per dues generacions.

Mentrestant, i paral·lelament també, anava canviant-se la mentalitat del clergat secular. La tècnica d'alguns bisbes catalans, el pes moral de la gran figura de Torres i Bages, el floriment dels caps de brot entre els estudiants dels Seminaris, que per fi s'anaven modernitzant, donà lloc a unes seleccions que tingueren gran influència en el sector jove del clergat al que inclinaren vers les noves idees.

La recepció d'aquests elements anticarlins i nou clergat en un sector del catalanisme polític havia de donar-li un to de dreta ideològica a afegir al to plutocràtic que li havia injectat la recepció del patronat econòmic.

Paral·lela a aquesta evolució, Ramon d'Abadal assenyalava tres grans corrents que també van desembocar en el catalanisme polític: el filosòfic, el jurídic i un específicament polític. El primer s'iniciaria amb Jaume Balmes i es clouria amb el bisbe Torras i Bages. El segon tindria com a màxim representant Manuel Duran i Bas, que va deixar un grup de deixebles molt significatiu: Enric Prat de la Riba, Narcís Verdager i Callís, Francesc Cambó, etc. Finalment, en l'àmbit polític, apareixeria l'opció regionalista, provinent del canovisme, representada per Mañé i Flaquer i, fins i tot, Joan Maragall.

Seguint Pabón, Abadal feia una síntesi del desastre del 98 i les seves repercussions i arribava al punt crucial: l'aparició de la Lliga Regionalista:

Amb la fundació de la Lliga Regionalista quedava definitivament iniciat i plantejat el Renaixement polític català. Des d'aleshores acudirà a tots els camps de la lluita política i especialment a l'electoral i parlamentari. El mateix any 1901 pren part a les eleccions de diputats a Corts fent triomfar per Barcelona la candidatura dita dels quatre Presidents, repetició d'aquella plataforma de les "forces vives" que tres anys abans presentava el Missatge a la Reina.

Però uns grans sectors de la població: tot el món obrer, gran part del burocràtic i el foraster procedent de la immigració, no podien sentir-se compresos dintre les "forces vives", i ja des del primer moment reaccionaren en contra el catalanisme. Ara el seu leader serà un dels immigrants, Lerroux. Amb aïtes i baixes, Lerroux serà repetidament l'amo de Barcelona, el debelador del catalanisme dintre Catalunya, a estones el representant oficiós del Govern, sempre el pretendent a encarnar la integritat d'Espanya enfront del disgregador catalanisme.

Aquest escull, repetició del joc a tres taules que ja trobarem en els temps dels remences i les lluites amb Joan II, no desapareix ja més del procés catalanista: quan Lerroux perderà el seu ascendent sobre les masses, serà substituït per la FAI i la Confederació Nacional del Treball que aniran recordant que el catalanisme no és més una construcció artificiosa encobridora i defensora dels interessos econòmics de la burgesia.

Arribats en aquest punt, Ramon d'Abadal parlava de coses i personatges coneguts personalment. En referir-se a Cambó i Prat de la Riba, això es nota:

Cambó fou el gran actor del primer i dels dos últims [moments essencials del catalanisme polític]; Prat de la Riba el del segon. Però foren personalment els actors en quant en duïen l'un o l'altre la veu cantant i en dirigien la realització; en la concepció de l'estratègia, així com en la finalitat proposada, formaren sempre un sol pensar i un sol voler. Els contemporanis, i els arribats després, han volgut distingir-los com la personalització de dues polítiques; la de "Catalunya endins" i la de "Catalunya enfora". És una veritat a mitges. Per temperament personal, Prat era home retret, meticulós, dolç, treballador infatigable de despatx; Cambó un inquiet, expansiu, ambiciós. Cada un s'adjudicà la part del programa comú que pel temperament li convenia; el programa exterior i el programa intern eren concebuts i sentits pels dos a la vegada; bastarien per a demostrar-ho els manifestos sobre política general de Prat, les obres de cultura catalana que fundà, protegí i mantingué Cambó.

És evident que l'obra de Prat, dedicada fonamentalment a la creació d'una cultura catalana, cultura de seleccions especialitzades, i a la difusió d'una alta cultura mitja en amples sectors del poble català, ha tingut una eficàcia que encara avui es manté malgrat totes les convulsions i trontolls soferts pel país, malgrat les ventades de superficialitat i lleugeresa que aquest ha suportat. I, en canvi, l'obra de Cambó, en quant als resultats de la mecànica política, "ha resultat en definitiva inoperant i, per tant, es pot dir fracassada. Però hi ha també un altre aspecte a considerar en l'obra de Cambó: és el de l'educació política d'una part important de la burgesia catalana. El que Maura, i per curt temps Canalejas, es proposaren de fer per tota Espanya, sense lograr-ho, ho obtingué a Catalunya Cambó: arrencar dels sectarismes d'esquerra o dreta un ample sector de la burgesia, situar-la en un clima de serenitat, de comprensió i de realisme, i aïhora d'idealisme, un clima nou

desconegut fins aleshores en l'atmosfera política de l'Espanya i la Catalunya del segle XIX. En aquesta no existia un terme mig entre passió o escepticisme.

L'anàlisi posterior es divideix en dues parts. En una primera, Abadal presenta les activitats de Francesc Cambó fins el 1920. En primer lloc, el diguem-ne "desvetllament" polític, anterior a 1900. Continua amb la creació de Solidaritat Catalana i el seu triomf que, a parer d'Abadal, caldria considerar contradictori: la victòria electoral havia portat a la posterior desfeta de la coalició, tant pel rebuig espanyol que va provocar aquesta iniciativa, com perquè els catalans no estaven preparats per treballar units; al contrari, "no estava pas apunt per treure's de sobte les tares de la divisió en dos camps i del maximalisme que el segle XIX havia inculcat a tots els espanyols". Després vindrà el "possibilisme" i la col·laboració governamental a Madrid. Paral·lel a aquest retrat de Cambó, la segona part és dedicada a explicar l'obra de Prat de la Riba al front de la Mancomunitat, una obra amb una projecció de futur que hauria arribat fins els anys en què Abadal escrivia aquelles ratlles: "constatem que gran part de les institucions d'assistència i de cultura, les iniciatives d'obres públiques, que després han prosperat —i moltes que han estat preterides—, degueren a la Mancomunitat la seva formulació i els seus fonaments. Per primera vegada tornaven a endegar-se unes seleccions en la pràctica de governar, seleccions animades per un fervor ideal que les disposava alhora pel sacrifici i la perfecció; per primera vegada el públic s'interessava, prenia part, en l'obra reconstructiva. Aquí s'originarà aquell clima de difusió cultural del qual parlàvem com a gran mèrit de Prat, que el suscità".

La Mancomunitat de Prat de la Riba i el govern nacional sortit de la crisi de 1917 van ser el moment culminant del catalanisme polític, és a dir, del corrent majoritari representat per la Lliga. Tot el que va venir després ja era decadència i desfiguració del moviment inicial:

La il·lusió aprofitada per un partit de nova fundació, l'Esquerra Catalana, inspirat en un popularisme sentimental i demagògic alhora, que prometia als ciutadans "la caseta i l'hortet" i als pagesos la terra que cultivaven. I com la gent humil comprovarà que amb el vot electoral s'havia dut la República, per primera vegada el món obrer, a ciutat i al camp, es llençà a les urnes obertament i amb la convicció que el vot li havia de proporcionar la realitat d'aqueiles promeses. Després vingueren les vacil·lacions de la desil·lusió.

De totes maneres, el catalanisme polític que ja podríem anomenar clàssic, quedà desbordat, i la bandera catalanista fou arborada com un ingredient útil per les noves promocions, en el fons més esquerranes que catalanistes. I com un ingredient útil fou mig acceptada, a contracor, en forma d'Estatut concedit pels dirigents de la República, a reserva de sabotejar-lo en la bona ocasió. Només, i per acabar aquest apart sobre el "Renaixement polític", donaré un testimoni prou expressiu: un curt fragment d'una carta del President de la Generalitat, Companys, al President del Govern de la República, Negrín, datada per l'abril de 1938. Deia: "...Señor Presidente: a medida que han ido transcurriendo los días y aumentado la concentración y absorción de poderes, la Generalidad ha quedado convertida en una institución sin relieve. En la hora en que se necesita exaltar todos los resortes sentimentales, patrióticos e históricos que forman la característica de la opinión catalana, el Gobierno de la Generalidad y los hombres de nuestro pueblo no tienen intervención, no ya en los aspectos fundamentales de orden y dirección política interior, ni de guerra, ni casi en las funciones propias

administrativas enlazadas con sus servidores; y la esfera de los derechos estatutarios ha quedado dibujada a la semblanza de su antigua Diputación Provincial". Aquests eren els fets per sota de totes les elucubracions inflades de fantasia; la República també liquidava la Generalitat catalana que havia creat a contracor.

Amb la certificació que la República havia enterrat l'autonomia catalana, Ramon d'Abadal tancava *Les lliçons de la història*.

Les lliçons de la història reunia les principals preocupacions historiogràfiques de Ramon d'Abadal sobre qüestions que anaven molt més enllà de l'àmbit de la seva especialització. La romanització i la seva herència, el Regnum Gothorum i el primer intent de crear una unitat hispànica porten a *Els precedents antics de la història de Catalunya*, com a culminació de projectes no reeixits com *Gestació històrica de Catalunya* i *La formació de Catalunya*.⁶ La integració de Catalunya en l'imperi franc, que va representar un aspecte decisiu en la seva formació diferent a la dels altres regnes hispànics, era una tesi que es podia llegir o endevinar en els diversos treballs sobre la Catalunya carolíngia que, ja el 1962, havia desenvolupat a bastament Ramon d'Abadal (a l'espera del volum sobre *El domini carolíngi a Catalunya*). Les reflexions sobre la Catalunya contemporània (tant del segle XIX com del XX) també es poden trobar en alguns dels informes per al comte de Barcelona, per no parlar de certes reminiscències i ecos del llibre *Revolució y tradició*. Sobre els factors demogràfics, Abadal ja hi havia dedicat una atenció molt particular els anys 1935-1936, al voltant de la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila i les lectures de J.A. Vandellós. A començament de la dècada del seixanta, empès probablement per Jaume Vicens i la lectura de Pierre Vilar, va recuperar l'argument demogràfic i el va ampliar. Per damunt de tot aquest material hi planaven dues qüestions molt concretes: la historiografia catalana i les relacions entre Catalunya i Castella, o entre Catalunya i la resta d'Espanya. Sobre la primera qüestió, els contactes amb Jaume Vicens (altra vegada) i Ferran Soldevila, més la coneixença amb historiadors com Pierre Vilar (per no parlar dels professors estrangers del seu propi camp d'investigacions), havien despertat l'interès d'Abadal per aquests temes. L'arribada a Barcelona dels nous corrents historiogràfics europeus (des del gairebé mític congrés de París), i la mateixa participació de Ramon d'Abadal en el Comitè de Ciencias Històriques espanyol, juntament amb les noves promocions universitàries, eren elements que ajudaven a enriquir aquest camp de reflexió.

L'anàlisi, la reflexió sobre les relacions històriques entre Catalunya i Castella tampoc era nova, però sí que era molt recent la seva concreció. En aquest aspecte, el nomenament com a conseller reial del comte de Barcelona,⁷ va estimular la reflexió política que, en els informes a Joan de Borbó, prenia com a base les hipòtesis històriques. En aquest sentit, la part de *Les lliçons de la història* dedicada a Prat de la Riba i Cambó té el seu equivalent en els informes més importants, que Abadal va enviar al comte de Barcelona.⁸

⁶ Vegeu l'apartat: "Sobre els orígens de Catalunya: un projecte historiogràfic autònom", a Francesc Vilanova, *Ramon d'Abadal: entre la història i la política*, Lleida, 1996, pp. 477-496.

⁷ Vegeu l'apartat: "El futur monàrquic: la relació amb el comte de Barcelona", a Francesc Vilanova, *Ramon d'Abadal...*, pp. 546-611.

⁸ *Idem*.

Les lliçons de la història van ser, per a Ramon d'Abadal, un exercici intel·lectual, polític, ideològic, de primer ordre. Però també va ser un esforç personal remarcable. Cap dels seus treballs anteriors, i entre ells es troba l'obra magna sobre la Catalunya carolíngia, li havia provocat una reacció d'angoixa i de pèrdua de son com la redacció de la introducció als *Moments crucials de la història de Catalunya* i la seva continuació, *Les lliçons de la història*. Aquest és un punt a tenir molt en compte.

Però hi ha més elements a tenir en compte. *Les lliçons de la història* també es poden explicar, des d'una altra òptica, si tenim en compte la llarga i fecunda tradició historiogràfica que hi ha darrera Ramon d'Abadal (i darrera de Jaume Vicens Vives, de Ferran Soldevila, etc.); si no tenim en compte aquests referents, és difícil d'entendre la lúcida incursió d'un medievalista en la història moderna i contemporània catalana. Els referents de *Les lliçons de la història* són els ingredients d'una sàvia barreja, en la que hom hi troba l'experiència de la "generació de l'Institut", la novetat historiogràfica (i el resultat de la seva professionalització) aportada per Jaume Vicens Vives i Pierre Vilar; l'honestetat intel·lectual i el compromís cívic de Ferran Soldevila; la sòlida formació familiar i acadèmica de Jordi Rubió i Balaguer; i la pròpia biografia (personal i col·lectiva, vital i intel·lectual) de Ramon d'Abadal. Algú (a Valladolid o a Granada, per exemple) podrà dir: d'abast local, regional. Efectivament, la lectura superficial de *Les lliçons de la història* implica aquest error. En canvi una lectura una mica més atenta, honesta i sincera, permet veure un plantejament molt més important i d'un abast considerable: *Les lliçons de la història* és una reflexió sobre la història de Catalunya i una anàlisi d'hipòtesis sobre les relacions entre Catalunya i Espanya. Darrera d'aquestes hipòtesis, hi ha una sòlida xarxa d'amistats i intercanvis intel·lectuals establerts entre Ramon d'Abadal i Ramón Menéndez Pidal, José M. Lacarra, Jesús Pabón, Luís G. de Valdeavellano, etc. En unes altres paraules, sense els cinquanta anys anteriors de llegir, pensar i escriure com a historiador (i com a polític i com a periodista), sense la "generació del 17", sense la irrupció i domini de Jaume Vicens Vives i Ferran Soldevila; sense les aportacions exteriors de Pierre Vilar, *Les lliçons de la història* no s'haurien pogut escriure.

El març de 1966, Ramon d'Abadal plantejava a Américo Castro un problema irresoluble: "El gran problema para nosotros no es saber desde cuándo somos catalanes, sino desde cuándo somos españoles y qué clase de españoles somos". Abadal no aportava cap resposta a aquestes preguntes, ni en la carta a Américo Castro ni a *Les lliçons de la història*, però ho deixava sobre la taula perquè fos objecte de diàleg, una pretensió que Abadal havia perseguit sempre: parlar, dialogar, intercanviar idees amb altres historiadors.

Per altra banda, cal tenir en compte un altre element: *Les lliçons de la història* no són una mirada complaent a la història de Catalunya; per contra, en certs moments, Abadal assoleix uns nivells de crítica i d'exigència remarcables. En la "Introducció" a *Moments crucials de la història de Catalunya*, Abadal s'havia mostrat molt dur amb les interpretacions nacionalistes de la història (fantàstiques i exagerades en bona part dels casos); a *Les lliçons de la història* en torna a donar mostres.

Aquestes són les lliçons que la història de Catalunya ofereix. És la pedagogia de la història; la mirada crítica al passat per buscar-ne elements del present. Una

lectura completa de *Les lliçons de la història* ens revela aquesta vocació i, sobretot, la modernitat d'un dels millors historiadors catalans, i espanyols, de la segona meitat del segle XX.

Durant més de trenta anys, aquest text (que Santiago Sobrequés considerava equivalent a *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens Vives) ha restat inèdit. Ara, la revista *Manuscrits* publica la part de *Les lliçons de la història* dedicada a la Catalunya moderna, la qual cosa permetrà al lector interessat descobrir un Abadal modernista, discutible (evidentment) però interessantíssim i solvent. *Manuscrits*, i els seus responsables, no fan altra cosa que recuperar un tros més de la llarga i densa tradició historiogràfica catalana del segle XX.